

Predgovor milenijumskom izdanju

Mada je "Bez granice" druga knjiga koju sam napisao, pre nekih tridesetak godina, ona je još uvek jedna od mojih najpopularnijih knjiga. Razlog za to je, verujem, jednostavan: "Bez granice" je jedna od prvih knjiga u kojoj je prikazan "čitav spektar" ljudskih potencijala, koji se pružaju od materije do tela do uma do duše do duha, povezujući tako ono najbolje od psihologije sa najboljim od duhovnosti. Pružajući istančan opis istočnjačkih i zapadnjačkih pristupa ljudskom rastu i razvoju, ona nudi mapu celovitog spektra svesti koji se kreće od nesvesnog preko samo-svesnog do nadsvesnog, od predličnog preko ličnog do nadličnog, od instinkta preko ega do Boga. A uz to pruža i obilje konkretnih vežbi koje čitaoca upućuju kako da dostigne svako od navedenih viših stanja svesti. Celovitost prikaza čini ovu knjigu prilično jedinstvenom, i ja verujem da je to razlog zbog kojeg uvek nailazi na oduševljeni prijem čitalačke publike.

Godine koje su protekle otkako sam napisao "Bez granice" još više su me uverile da je poruka knjige i dalje čvrsta i verodostojna. Ljudska bića uistinu raspolažu čudesnim spektrom svesti, veličanstvenom dugom neobičnih mogućnosti i sposobnosti, a ovi potencijali zaista se kreću od materije do tela do uma do duše do duha. Pojedinci mogu da rastu i razvijaju se u čitavom tom spektru, doživljavajući neposredno svaki od ovih "nivoa" ili duginih "boja", što se okončava neposrednim iskustvom samog duha. Različite psihološke i duhovne prakse - od kojih će mnoge biti predstavljene na stranicama ove knjige - pomažu nam da neposredno doživimo različite nivoe ili talase našeg bića. Prema tome, kombinovano korišćenje ovih praksi može nam pomoći da postanemo u potpunosti svesni svake boje na dugi našeg bića, svakog nivoa naše svesti u čitavom spektru, te prema tome svoje istinske prirode i stanja - što je iskustvo poznato kao "prosvetljenje", "izbavljenje" ili "veliko oslobođenje".

"Bez granice" je popularna verzija prvog dela koje sam napisao, obimne i pomalo akademske knjige naslovljene "Spektar svesti" (The Spectrum of Consciousness). Ove dve knjige čine temelj skoro svih dvadeset knjiga koje su potom usledile. Kasnije sam, razume se, mnoge ideje pojasnio i utanačio, ali suštinske stvari - kao što je sam spektar svesti - još uvek su iste kao što su predstavljene ovde, i to je verovatno još jedan od razloga zbog kojih je ova knjiga zadržala popularnost. Ukoliko vam se dopadne "Bez granice" i poželite da vidite dalju razradu ovih ideja, možete se upustiti u pregledanje mog najnovijeg dela "Teorija svega: celovit pogled na posao, politiku, nauku i duhovnost" (The Theory of Everything: An Integral Vision for Business, Politics, Science, and Spirituality).

U međuvremenu, osnovna poruka ove knjige je upravo ono što sam naziv kaže: vaša osnovna svest - i sam identitet - nema granice. Vaš osnovni identitet obuhvata čitav spektar svesti, od materije do tela do uma do duše do duha, te prema tome u naj-

dubljem, odnosno najvišem delu svog bića, vi obuhvatate Sve. Ono što sledi je jednostavan vodič kroz neobičnu teritoriju vašeg sopstvenog istinskog bezličnog Sopstva.

Uvod: Ko sam ja?

IZNENADA, BEZ IKAKVOG UPOZORENJA, bilo gde i bilo kad, bez očiglednog razloga, to se može dogoditi:

"Najednom se nađoh obavijen vatreno crvenim oblakom. U magnovenju pomislih na vatru, na veliki požar koji je možda buknuo u tom velikom gradu; zatim sam spoznao da je vatra u meni. Neposredno potom obuzelo me je osećanje pobeđničkog zanosa, nemerljive radosti kome se pridružilo, ili mu je neposredno sledilo, prosvetljenje uma koje je nemoguće opisati. Između ostalog, ne samo da sam poverovao, nego sam i uvideo da univerzum nije sačinjen od nežive tvari nego naprotiv, od živog Prisustva. Postao sam u sebi svestan večnog života. To nije bilo ubeđenje da mi sleduje večni život, nego svest da posedujem večni život. Video sam da su svi ljudi besmrtni; da je, bez ikakve sumnje, kosmičko ustrojstvo takvo da sve stvari deluju združeno za dobrobit svih i svega. Da je osnovno načelo ovoga sveta, svih svetova, ono što nazivamo ljubav, i da je, najposle, blagostanje svih nas i svega postojećeg apsolutna izvesnost. " (R.M. Bak)

Kakvo veličanstveno iskustvo! Zacelo bismo načinili ozbiljnu grešku ako bismo požurili da zaključimo kako takvo iskustvo mora biti halucinacija ili posledica umne poremećenosti, jer, kao što se vidi iz njegovog krajnjeg ishoda, ono nema ničeg zajedničkog sa razdirućom patnjom i bolom psihotičnih vizija.

"Prašina i kamenje ulice behu dragoceni poput zlata, a kapije su izgledale kao završeci sveta. Zeleni listovi, kada sam ih ugledao kroz jednu od kapija, zaneli su me i ushitali... Dečaci i devojčice koji su skakutali po ulici i igrali se, behu poput pokretnih dragulja. Nije mi izgledalo da su rođeni i da moraju umreti. Sve stvari bile su večne, na svom pravom mestu. U svetlosti dana večnost je postala očigledna... " (Trahern)

Vilijam Džejms, pionir američke psihologije, stalno je naglašavao kako je "naša normalna budna svest samo jedna od vrsta svesnosti, dok oko nje, odeljeni tankim koprenama, leže potencijalni oblici potpuno drugačije svesnosti". Izgleda kao da je naša svakodnevna svest samo beznačajno ostrvo, čije obale neprekidno zapljuskuju talasi bezmernog okeana neslućene i neznane svesnosti, sve dok ga, sasvim spontano, ne preplave saznanjem o ogromnom novom području, jednom potpuno neistraženom, ali i te kako stvarnom svetu.

"A onda su usledili trenuci tako snažnog ushićenja, kao da je čitava vasseljena zastala, zaprepašćena neizrecivom lepotom događaja. Sam u čitavoj beskonačnoj vasioni! Sveljubeći, Savršeni... U istom divnom trenutku koji bi se mogao opisati kao

vrhunsko blaženstvo, dogodilo se prosvetljenje. Preda mnom je poigravala živa unutrašnja vizija komešanja atoma i molekula, od kojih se, čini se, svemir sastoji - ne znam da li su bili materijalni ili duhovni - dok je kosmos (u svom neprekidnom večnom životu) prelazio iz jednog u drugi poredak. Kakva radost me je obuzela kada sam opazio da se taj lanac nigde ne prekida - da nijedna karika ne izostaje - sve je na svom mestu i u svom vremenu. Svetovi, sistemi, sve se mešalo u skladnoj celini. " Ono što najviše očarava u ovako zadivljujućem i prosvetljujućem iskustvu - nešto čemu ćemo posvetiti punu pažnju - je to što pojedinac doživljava, bez tračka sumnje, da je u osnovi jedno sa čitavom vaseseljenom, sa svim njenim svetovima, uzvišenim i običnim, svetim i profanim. *Osećaj identiteta* širi se preko uskih granica uma i tela da bi obuhvatio svekoliki univerzum. Upravo stoga R.M. Buk naziva ovo stanje svesti "kosmička svest". Muslimani to nazivaju "vrhovni identitet" - vrhovni, jer se radi o istovetnosti sa Svim. Mi ćemo ga uglavnom nazivati "jedinствена svest" - ljubavni zagrljaj sa univerzumom kao celinom.

"Ulice su bile moje, kao i hram, i ljudi oko mene. Nebesa su bila moja, a tako i sunce, mesec i zvezde, i svi svetovi, a ja jedini posmatrač i uživatelj u prizoru. Nesvestan grubih poseda, ograničenja i razdora; ali svi ti posedi i podele behu moji, sva blaga i njihovi vlasnici. I tako, mada nekada bejah zaglušen grdnom bukom i naviknut na prljave izume ovog sveta, sada moram da zaboravam sve i ponovo postanem kao dete, koje sme da kroči u božije carstvo. " (Trahern)

Ovakvo iskustvo vrhovnog identiteta je tako rasprostranjeno da je, zajedno sa učenjima koja nastoje da ga objasne, zaslužilo i naziv "perenijalna filozofija". Postoji mnoštvo dokaza da se ovaj tip iskustva ili znanja nalazi u središtu svih velikih religija, hinduizma, budizma, taoizma, hrišćanstva, islama i judaizma - tako da se opravdano može govoriti o "transcendentnom jedinstvu religija" i nenarušivom skladu praiskonske istine.

Cilj ove knjige je da pokaže kako je ova vrsta svesnosti, jedinstvena svest ili vrhovni identitet, prirodno stanje svih osećajnih bića, iako mi uporno nastojimo da ograničimo naš svet, okrećući se od svoje istinske prirode da bi prigrlili ograničenja. Naša prvobitno čista i nepodeljena svest tako deluje na više različitih ravni, sa različitim identitetima i ograničenjima. Ove različite ravni su u stvari različiti načini na koje možemo odgovoriti i odgovaramo na pitanje: "Ko sam ja?"

"Ko sam ja?" Pitanje koje je verovatno mučilo čovečanstvo još od samog osvita civilizacije i koje je do dana-današnjeg ostalo najteže od svih ljudskih pitanja. Ponuđeni odgovori kretali su se od svetih do profanih, od složenih do jednostavnih, od naučnih do romantičnih, od političkih do individualnih. Ali, umesto da ispitujemo mnoštvo odgovora na ovo pitanje, hajde da bacimo pogled na veoma poseban, suštinski proces koji se zbiva kada se osoba zapita, i potom pokuša da odgovori na pitanja, "Ko sam ja", "Šta je moje istinsko sopstvo?", "Koji je moj osnovni identitet?"

Kada vas neko upita, "Ko si ti?" i vi pokušate da mu pružite razuman, iskren i manje više opširan odgovor, šta, u stvari, vi činite? Šta se odvija u vašoj glavi dok se time bavite? U prvom redu vi opisujete sebe u meri u kojoj ste sami sebi poznati, a u taj opis ulazi većina važnih činjenica, i dobrih i loših, vrednih i bezvrednih, naučnih i poetičnih, filozofskih i religioznih, koje ste usvojili kao bitne za vaš identitet.

Možete, na primer, pomisliti: "Ja sam jedinstvena osoba, biće obdareno određenim sposobnostima; ja sam mio, drag, ali ponekad i grub, ljubazan, ali ponekad i namrgođen; ja sam otac i advokat, ja uživam u ribolovu i igranju basketbola..." I tako se nastavlja lista vaših osećanja i misli.

Ipak, u pozadini čitavog postupka uspostavljanja identiteta odvija se jedna, reklo bi se još bitnija radnja. Kada odgovarate na pitanje, "Ko sam ja?", u stvari se događa nešto veoma jednostavno. Kada opisujete, objašnjavate ili čak iznutra doživljavate svoje "ja", vi zapravo crtate, svesno ili nesvesno, mentalnu liniju ili granicu oko svog polja iskustva, pa sve ono što je *unutar* te granice doživljavate kao "ja" ili ga tako nazivate, dok sve što je *izvan* nje doživljavate kao "ne-ja". Vaš identitet, drugim rečima, u potpunosti zavisi od toga gde ćete povući tu graničnu liniju.

Vi ste ljudsko biće, a ne stolica, i to vam je poznato zato što svesno ili nesvesno povlačite liniju razgraničenja između ljudi i stolica, i shodno tome ste u stanju da prepoznate svoj identitet kao ljudski. Možda ste uz to i veoma visok čovek, za razliku od nekog ko je nižeg rasta, ali vi na taj način povlačite mentalnu granicu između visokog i niskog, i tako poistovećujete sebe sa "visokim". Dolazite do saznanja "ja sam ovo, a ne ono" opisujući liniju razgraničenja između "ovoga" i "onoga" i tako prepoznajete svoju istovetnost sa "ovim", odnosno neistovetnost sa "onim".

Prema tome, kada kažete "ja", vi povlačite liniju razgraničenja između onoga što jeste i onoga što niste. Kada odgovarate na pitanje "Ko sam ja?", vi jednostavno opisujete ono što je unutar te granice. Takozvana kriza identiteta javlja se onda kada ne možete da odlučite kako ili gde da povučete liniju. Ukratko, pitanje "Ko si ti?" u stvari znači "Gde postavljate granicu?"

Svi odgovori na pitanje, "Ko sam ja?", nepogrešivo proizlaze iz osnovnog postupka povlačenja linije razgraničenja između sopstva i ne-sopstva. Kada se glavne granične linije jednom iscrtaju, odgovori na to pitanje mogu dobiti veoma složenu dimenziju - naučnu, teološku, ekonomsku - ili mogu ostati na veoma prostom i nerazvijenom stupnju. Ali, bilo koji mogući odgovor zavisi od prvog povlačenja granične linije. Najzanimljivija stvar u vezi s granicom jeste da se ona može menjati i da do toga veoma često dolazi. Ona se može ponovo povući. U izvesnom smislu, osoba može načiniti novu mapu svoje duše i u njoj pronaći područja za koje nikad nije slutila da postoje, da su uopšte dostupna ili poželjna. Kao što smo videli, do najkorenitije promene mape, odnosno prekrajanja granica dolazi prilikom iskustva vrhovnog identiteta, jer tada osoba proširuje granice svog identiteta do te mere da u njega uključuje čitav univerzum. Čak možemo reći da se ovde granice sasvim gube, jer

kada je osoba poistovećena sa "skladnom celinom", više ne postoji spoljašnje i unutrašnje, te tako nema ni gde da se povuče linija razgraničenja.

U ovoj knjizi ponovo ćemo se vraćati na pitanje bezgranične svesti poznate kao vrhovni identitet; međutim, na ovoj tački bilo bi korisno istražiti neke druge, poznatije načine opisivanja granica duše. Različitih tipova granica ima koliko i pojedinaca koji ih povlače, ali svi oni se mogu podvesti pod nekoliko lako prepoznatljivih vrsta.

Najčešća granična linija koju ljudi povlače ili prihvataju kao pravovaljanu jeste granica kože koja okružuje celokupan organizam. Izgleda da je to je opšte prihvaćena linija razgraničenja između ja i ne-ja. Sve što je unutar kože je u izvesnom smislu "ja", dok je sve izvan te granice "ne-ja". Ponešto izvan granice kože može biti "moje", ali to nisam "ja". Na primer, ja prepoznajem "moj" auto, "moj" posao, "moju" kuću, "moju" porodicu, ali oni nisu definitivno "ja", barem ne tako neposredno kao što su stvari unutar moje kože "ja". Prema tome, granica kože je opšte prihvaćena granica između ja i ne-ja.

Neko će možda pomisliti kako je granica kože tako očigledna, do te mere stvarna i uvrežena da za čoveka nije moguća nijedna druga granica, izuzev možda, u retkim slučajevima, jedinstvene svesti s jedne, i beznadežne psihoze s druge strane. Ali, u stvari postoji još jedan krajnje uobičajen vid dobro utvrđene linije razgraničenja koju povlači veliki broj ljudi. Jer, iako većina ljudi prepoznaje i bez oklevanja prihvata kožu kao granicu između ja i ne-ja, ona povlači još jednu, za njih čak i značajniju granicu *unutar* samog organizma.

Ako vam linija razgraničenja *unutar* organizma izgleda neobično, dopustite mi da vam postavim pitanje: "Da li osećate da *ste* telo, ili da *imate* telo?" Većina ljudi doživljava da *ima* telo, da ga poseduje kao što poseduje auto, kuću ili neki drugi predmet. Pod takvim okolnostima, izgleda da telo nije toliko "ja", koliko "moje", a ono što je "moje", po definiciji, počiva *izvan* granice postavljene između ja i ne-ja. Osoba se najčvršće i najprisnije poistovećuje sa jednim površinskim delom sveukupnog organizma, a taj deo, za koji ona oseća da je njeno pravo sopstvo, poznat je kao um, psiha, ego, ličnost.

Biološki gledano, nema ni najmanje osnova za razjedinjenost ili duboki razdor između uma i tela, psihe i some, ega i mesa, ali na psihološkom planu ona je opšte prisutna. U stvari, razdor između tela i uma je neizbežan pratilac zapadne civilizacije. Uočite da sam čak i ovde, gde se radi o studiji celokupnog ljudskog ponašanja, morao da pribegnem izrazu "psihologija". A sama ta reč je odraz predrasude da je ljudsko biće u osnovi um, a ne telo. Čak i Franjo Asiški je nazivao svoje telo "jadnim bratom-magarcem", a većina nas zaista oseća kako na neki način jaše na telu, kao što se jaše na magarcu.

Ova linija razgraničenja između uma i tela zacelo je veoma čudnovata jer ni u kom slučaju nije prisutna prilikom rođenja. Ali, čim čovek malo sazri, i krene da povlači i

utvrđuje granicu između ja i ne-ja, on na telo počinje da gleda sa pomešanim osećanjima. Da li da ga podvede pod ja, ili da ga posmatra kao stranu teritoriju? Gde da povuče liniju? S jedne strane, telo je izvor mnogih životnih zadovoljstava, telesnim čulima možemo primiti vrhunske doživljaje - zanos erotske ljubavi, ukus izvrsne hrane, lepotu sunčevog zalaska. Ali sa druge strane, telo je stanište čitavog spektra bolnih tegoba, iscrpljujućih bolesti, pa i patnji prouzrokovanih rakom. Za dete je telo jedini izvor zadovoljstva, a ujedno i prvi izvor bola i sukoba sa roditeljima. Povrh svega, činjenica da telo proizvodi otpadne materije, iz razloga koji detetu nisu jasni, neprekidni je izvor roditeljske panike i nervoze. Mokrenje u krevet, kakenje, curenje nosa - kakva galama ni oko čega! I sve to u vezi sa tim telom. Gde povući liniju kasnije će postati teško pitanje.

Ali, kada osoba dostigne punu zrelost, ona se uglavnom već rastala od jadnog magarećeg brata. Kada se granica između ja i ne-ja na kraju povuče, brat magarac se definitivno nađe s druge strane ograde. Telo postaje tuđa zemlja, strano skoro (ali nikad sasvim) kao i sam spoljašnji svet. Povučena je granica između uma i tela, i osoba je nepogrešivo poistovećena sa ovim prvim. Štaviše, ona oseća kako živi u svojoj glavi, nalik na nekakvog patuljka u lobanji, izdajući naredbe i uputstva svom telu, kojima se ono može, ali ne mora povinovati.

Ukratko, ono što osoba oseća kao svoj identitet *ne* okružuje neposredno organizam kao celinu, već samo deo tog organizma, naime, ego. To znači da se ona poistovećuje sa manje ili više tačnom mentalnom *slikom-o-sebi*, skupa sa intelektualnim i emocionalnim procesima povezanim sa tom slikom. Pošto neće da se konkretno poistoveti sa čitavim organizmom, najviše što će dopustiti jeste slika ili predstava o čitavom organizmu. Tako će osećati da je "ego", a da njeno telo samo trčkara pod njom. Ovde, dakle, vidimo još jedan od osnovnih tipova granične linije, gde je identitet osobe prvenstveno vezan za ego, za sliku-o-sebi.

Kao što možemo videti, ja/ne-ja granica može biti prilično elastična. Stoga ne iznenađuje što se unutar ega ili uma - u ovom trenutku koristim ove termine u veoma širokom smislu - može javiti još jedna vrsta granične linije. Iz različitih razloga, o kojima ćemo raspravljati kasnije, osoba može da odbije da prizna kako su neki od aspekata njene sopstvene psihe - *njeni*. Rečeno psihološkim žargonom, ona ih otuđuje, potiskuje, otcepljuje ili ih projektuje u spoljašnji svet. Poenta je u tome što ona time sužava svoju ja/ne-ja granicu na samo neke delove svojih egoističnih težnji. Ovu suženu sliku o sebi zvaćemo persona, a njeno značenje postaće mnogo jasnije u kasnijem izlaganju. Ali, pošto se osoba poistovećuje samo sa površinskim delovima svoje psihe (sa personom), ona ostatak svoje psihe doživljava kao "ne-sopstvo", stranu zemlju, nešto tuđe, što u njoj izaziva zazor. Osoba ponovo iscertava mapu svoje duše da bi porekla i pokušala da odstrani iz svesti neželjene delove sebe (ove neželjene delove nazivamo "senka"). U manjem ili većem obimu, osoba postaje "bez-

umna". Ovo, sasvim očigledno, predstavlja još jedan od osnovnih i opštih tipova granice.

U ovoj tački nećemo nastojati da odredimo koja od navedenih mapa je "ispravna", "tačna", odnosno "istinita". Mi naprosto primećujemo, na jedan nepristrasan način, da postoji nekoliko glavnih tipova ja/ne-ja graničnih linija. A, kako ovoj temi pristupamo bez procenjivanja, možemo spomenuti još jednu vrstu granične linije koja danas izaziva mnogo pažnje, a to je ona koja je povezana sa takozvanim transpersonalnim fenomenima.

"Transpersonalan" je pojam koji označava neki proces koji se događa, odvija u pojedincu a koji, u izvesnom smislu, seže *iznad* individualnog. Najjednostavniji primer za ovo jeste vančulna percepcija. Parapsiholozi prepoznaju nekoliko oblika vančulne percepcije: telepatiju, jasnoviđenje, prekogniciju, i retrokogniciju. Ovde takođe možemo uvrstiti i vantelesna iskustva, iskustva transpersonalnog selfa ili svedoka, vrhunška iskustva, itd. Zajedničko za ovakva događanja jeste širenje ja/ne-ja granice preko granice kože. Mada su transpersonalna iskustva unekoliko slična iskustvu jedinstvene svesti, ove dve vrste iskustava ne treba mešati. Kod iskustva jedinstvene svesti ono sa čime se osoba poistovećuje je Sve, što u sebi sve sadrži. Kod transpersonalnih iskustava, identitet osobe se ne proširuje do spajanja sa Celinom, ali se širi, ili u najmanju ruku produžava izvan granice kože. Osoba se, doduše, ne poistovećuje sa Svim, ali njen identitet nije više vezan samo za njen organizam. Šta god bi se moglo pomisliti o transpersonalnim iskustvima (o mnogima od njih ćemo raspravljati opširnije u knjizi), na raspolaganju imamo obilje dokaza da barem neki od njihovih oblika zaista postoje. Prema tome, možemo sa sigurnošću zaključiti kako ovi fenomeni predstavljaju još jednu vrstu graničnih linija našeg ja. Poenta ove rasprave o ja/ne-ja granicama jeste da ne postoji samo jedan, nego mnoštvo nivoa identiteta kojima individua raspolaže. Ovi nivoi identiteta nisu samo teorijski postulati već opažljive realnosti - možete se i sami uveriti da postoje u vama. Što se tiče ovih različitih nivoa, ta poznata, a ipak krajnje tajnovita pojava, koju nazivamo svesnost, bezmalo je nalik na spektar, na nešto poput duge, sačinjene od brojnih slojeva, odnosno nivoa identiteta. Zapazite da smo ukratko opisali pet vrsta ili nivoa identiteta. Postoje, naravno, i varijacije ovih pet glavnih nivoa, a oni se mogu dalje deliti, ali se ipak čini da ovih pet nivoa predstavljaju osnovne vidove ljudske svesnosti.

Hajde da uzmemo osnovne nivoe identiteta i dovedemo ih u red. Ovakvo spektralno uređenje predstavljeno je na slici 1. koja pokazuje ja/ne-ja liniju razgraničenja i glavne nivoe identiteta koje smo spomenuli. Svaki određeni nivo proizlazi iz određenih "mesta" sa kojih ljudi mogu povući granicu i povlače je. Zapazite kako razgraničavajuća linija počinje da se prekida pri dnu spektra (sl. 1), u području koje nazivamo transpersonalnim, a na nivou jedinstvene svesti sasvim nestaje, jer na tom krajnjem nivou ja i ne-ja postaju "skladna celina".

Očigledno je da svaki sledeći nivo spektra predstavlja neku vrstu sužavanja ili ograničavanja onoga što osoba oseća kao svoje "sopstvo", svoj identitet, svoj odgovor na pitanje "Ko si ti?" U osnovi spektra, osoba oseća da je jedno sa univerzumom, da njeno istinsko sopstvo nije samo njen organizam već celokupna kreacija. Na sledećem nivou spektra (ili "krećući se spektrom naviše"), osoba oseća da nije jedno sa Svim, već je pre jedno sa organizmom u celini. Njen osećaj identiteta se pomera i sužava od univerzuma kao celine na jedan njegov aspekt, to jest, na njen sopstveni organizam. Na sledećem nivou, njen identitet se ponovo sužava, ona se sada uglavnom poistovećuje sa svojim umom ili egom, što je samo aspekt njenog celokupnog organizma. I, na poslednjem nivou spektra, ona čak može da suzi svoj identitet samo na um, otuđujući i potiskujući svoju senku, odnosno neželjene delove psihe. Ona se poistovećuje samo sa jednim delom svoje psihe, delom koji nazivamo persona.

Dakle, od univerzuma do aspekta univerzuma nazvanog "organizam"; od organizma do aspekta organizma zvanog "ego"; od ega do aspekta ega zvanog "persona" - to su neke od glavnih traka spektra svesti. Sa svakim sledećim nivoom spektra, ima sve više i više vidova univerzuma koje osoba doživljava kao *spoljašnje* u odnosu na sopstvo. Tako, na nivou celokupnog organizma, okolina izgleda kao nešto što je izvan, strano, spoljašnje i kao ne-ja. Ali na nivou persone, ne samo okruženje osobe, već *i* njeno telo *i* vidovi njene vlastite psihe deluju spoljašnje, strano, kao ne-ja. Različiti nivoi spektra prikazuju razlike ne samo u osećaju sopstva, što je važno samo po sebi, nego i u onim karakteristikama koje su neposredno ili posredno povezane sa osećajem sopstva. Razmislite, na primer, o uobičajenom problemu "unutrašnjeg konflikta". Očigledno je da, pošto postoje različiti nivoi sopstva, postoje i različiti nivoi unutrašnjeg konflikta. Razlog je to što je na svakom nivou spektra linija razgraničenja osobe povučena na drugačiji način. Ali, *granična linija*, kao što bi to neki vojni stručnjak rekao, jeste takođe i potencijalna *borbena linija*, jer linija razgraničenja deli teritorije dva suprotstavljena i potencijalno zaraćena tabora. Tako će, na primer, neka osoba na nivou celokupnog organizma, nalaziti mogućeg neprijatelja u svojoj okolini - pošto joj se ona čini stranom, spoljašnjom, i stoga pretećom po njen život i blagostanje. Ali, osoba na nivou ega nalazi da nije samo okolina neprijateljska teritorija, već je to *i* njeno sopstveno telo, te je stoga priroda njenih nemira i konflikata dramatično različita. Ona je pomerila graničnu liniju svog sopstva, te tako pomerila i borbenu liniju svojih konflikata i ličnih ratova. Otuda je *i* njeno telo prešlo na stranu neprijatelja.

Ova borbena linija može postati veoma izražena na nivou persone, jer ovde osoba povlači graničnu liniju između delova sopstvene psihe, pa sada imamo borbenu liniju između osobe kao persone *i* njenog okruženja *i* njenog tela *i* delova njenog sopstvenog uma.

Poenta je u tome da, kada osoba povlači granice svoje duše, u njoj istovremeno otpočinje duševna borba. Granice nečijeg identiteta određuju koje aspekte treba shvatiti kao "ne-ja". Prema tome, na svakom nivou spektra, različiti aspekti sveta pojavljuju se kao ne-ja, kao tuđi i strani. Svaki pojedini nivo doživljava različite procese u univerzumu kao sebi *strane*. I zbog toga što, kao što je Frojd jednom primetio, svaki stranac izgleda kao neprijatelj, svaki nivo je zaokupljen različitim konfliktima sa različitim neprijateljima. Upamtite, svaka linija razgraničenja je ujedno i borbena linija - a neprijatelj je na svakom nivou drugačiji. Psihološkim žargonom rečeno, različiti "simptomi" potiču sa različitih nivoa.

Činjenica da različiti nivoi spektra poseduju različite karakteristike, simptome i potencijale, dovodi nas do jedne od najzanimljivijih tačaka ovog izlaganja. Danas smo svedoci neverovatnog širenja i rasta interesovanja za sve vrste škola i tehnika koje se bave različitim aspektima svesti. Ljudi se okupljaju oko psihoterapije, jungovske analize, misticizma, psihosinteze, zena, transakcione analize, rolfinga, hinduizma, bioenergetike, psihoanalize, joge i geštalta. Ono što ove škole imaju zajedničko, na ovaj ili onaj način, jeste da sve pokušavaju da izazovu promene u ljudskoj svesti. Međutim, tu svaka sličnost prestaje.

Osoba koja je iskreno zainteresovana da uveća znanje o sebi suočena je sa do te mere zbunjujućim mnoštvom psiholoških i religioznih sistema da teško može da odluči gde da započne, kome da pokloni poverenje. Čak i ako pažljivo izuči sve glavne škole psihologije i religije verovatno će posle toga biti isto toliko zbunjena kao što je bila na početku, jer različite škole, u celini uzevši, jedna drugoj definitivno protivureče. Na primer, u zen budizmu se sledbeniku preporučuje da zaboravi, prozre ili prevaziđe sopstveni ego; ali u psihoanalizi, osoba se podstiče da osnaži, učvrsti i dobro utvrdi sopstveni ego. Ko je u pravu? Ovo je zaista ozbiljno pitanje, kako za zainteresovanog početnika tako i za profesionalnog terapeuta. Tako mnogo različitih i sukobljenih škola, a sve imaju za cilj da ista osoba dođe do razumevanja sebe. Imaju li, zaista?

To jest, da li sve ciljaju prema *istom nivou* svesti? Ili će pre biti da se ovi različiti pristupi u stvari odnose na različite nivoe sopstva? Možda ovi različiti pristupi, daleko od toga da su u konfliktu ili kontradiktorni, zapravo reflektuju veoma stvarne razlike među različitim nivoima spektra svesti? Možda su *svi* ovi različiti pristupi manje ili više ispravni u odnosu na osnovni nivo koji zastupaju?

Ako je ovo istina, to nam dopušta da u znatnoj meri zavedemo red i koherentnost u ovo inače izluđujuće zamršeno polje. Time bi postalo jasno da sve te različite škole psihologije i religije nisu međusobno kontradiktorne u svom pristupu individui i njenim problemima, već su pre komplementarne u svome pristupu različitim nivoima individue. Sa ovim razumevanjem, široko polje psihologije i religije deli se na pet ili šest vodećih grupa, sa kojima je već moguće nositi se, pri čemu postaje jasno da svaka od njih uglavnom cilja samo na jedan od osnovnih pojaseva spektra.

Prema tome, da damo samo nekoliko veoma kratkih i uopštenih primera, cilj psihoanalize i većine pravaca konvencionalne psihoterapije jeste lečenje dubokog razdora između svesnih i nesvesnih delova psihe kako bi osoba stupila u dodir sa "celim svojim umom". Ove terapije imaju za cilj da ponovo ujedine personu i senku i stvore jak i zdrav ego, odnosno jednu ispravnu i prihvatljivu sliku o sebi. Drugim rečima, sve one su orijentisane na nivo ega. One nastoje da pomognu pojedincu koji živi kao persona da ponovo iscrta mapu sopstva, sada kao ego.

Još dublje od ovoga, cilj većine takozvanih humanističkih terapija je ukidanje razdora između ega i tela, ponovno ujedinjavanje psihe i some kako bi se organizam ispoljio u celosti. Zato se humanistička psihologija - nazvana Trećom Silom (druge dve glavne sile u psihologiji su psihoanaliza i bihejviorizam) - takođe naziva pokret za ljudske potencijale. Širenjem čovekovog identiteta preko granica uma ili ega do sveukupnog organizma-kaoceline, ogromni potencijali čitavog organizma se oslobađaju i stavljaju se čoveku na raspolaganje.

Zalazeći još dublje, nalazimo da je cilj disciplina kao što su zen budizam ili vedanta hinduizam, zaceljenje razdora između sveukupnog organizma i okoline da bi se otkrio krajnji identitet, naime, vrhunsko poistovećenje sa celokupnim univerzumom. Drugim rečima, ove discipline teže nivou jedinstvene svesti. Ali, ne smemo zaboraviti da između nivoa jedinstvene svesti i nivoa sveukupnog organizma počivaju transpersonalni pojasevi spektra. Terapije koje se bave ovim nivoom duboko su zaokupljene onim procesima u čoveku koji su zapravo "nadindividualni" ili "kolektivni" ili "transpersonalni". Neke od njih pozivaju se na "transpersonalno sopstvo", i mada ovo transpersonalno sopstvo nije isto što i Sve (to bi bila jedinstvena svest), ono ipak prevazilazi granice individualnog organizma. Među terapijama koje ciljaju na ovaj nivo su psihosinteza, jungovska analiza, raznorazne uvodne vežbe joge, tehnike transcendentalne meditacije, i tako dalje.

Sve ovo je, naravno, veoma pojednostavljena verzija stvari, ali ona ipak objašnjava opšti način na koji se većina glavnih škola psihologije, psihoterapije i religije obraća različitim osnovnim nivoima spektra. Neke od ovih korespondenci prikazane su na slici 2, gde su imena osnovnih "terapijskih" škola navedena uz nivo spektra prema kome u osnovi ciljaju. Ovo valja napomenuti zbog toga što se, kao i kod svakog spektra, ovi nivoi donekle prepliću, i zato nije moguće u potpunosti razlučiti nivoe ili terapije koje se na njih odnose. Dalje, kada "klasifikujem" neku terapiju prema nivou spektra na kome deluje, to se odnosi na najdublji nivo koji ta terapija prepoznaje, eksplicitno ili implicitno. Uopšteno govoreći, videćete da terapija bilo kog od datih nivoa prepoznaje i prihvata kao mogućnost postojanje svih nivoa iznad svog, ali poriče postojanje onih ispod nje.

Kako se osoba (laik ili terapeut) bude upoznavala sa spektrom - njegovim različitim nivoima sa različitim potencijalima i problemima - biće sve sposobnija da pravilno orijentiše sebe i svog klijenta na putovanju čiji je cilj lični razvoj i razumevanje sebe.

Moći će spremnije da prepozna sa kojih nivoa trenutni problemi ili konflikti izvire, i tako za bilo koji konflikt primeni odgovarajući "terapijski" postupak koji odgovara tom nivou. Takođe će moći da prepozna sa kojim potencijalima i nivoima želi da stupi u dodir, kao i koji postupci su najprikladniji da ubrzaju njen razvoj.

Razvoj u osnovi znači uvećavanje i širenje čovekovih vidika, njegovih granica, prema spolja i u dubinu njegove unutrašnjosti. Ali, to je upravo definicija *silaska* niz spektar. (Ili "uspinjanja" njime, u zavisnosti od toga koji ugao vam se više sviđa. U ovoj knjizi koristiću reč "silazak" iz prostog razloga što više odgovara slici 1). Kada neko siđe na niži nivo spektra on ujedno prekraja mapu svoje duše i razmiče svoje granice. Rast je preraspodela; izmeštanje granica; ponovno crtanje mape; prepoznavanje dubljih i obuhvatnijih nivoa sopstva, i otuda obogaćivanje sebe.

U sledeća tri poglavlja istražićemo neke aspekte krajnje misterije zvane jedinstvena svest, osećajući svoj put do nje, obilazeći oko nje; probijajući se do nje, samo zato da bi se ona neočekivano došunjala do nas. Pored toga što ćemo steći neku vrstu osećaja za jedinstvenu svest, ovo istraživanje će nas snabdeti mnogim oruđima neophodnim za razumevanje čitavog polja onoga što danas nazivamo "transpersonalna psihologija", "noetika", ili "istraživanje svesti". Istražićemo svet onakav kakav jeste, bez međa i granica; sadašnji trenutak kakav jeste, neomeđen prošlošću i budućnošću; i svest onakvu kakva jeste, neomeđena spoljašnjim i unutrašnjim granicama.

Zatim ćemo posvetiti jedno poglavlje objašnjenju razvojnog procesa svih drugih nivoa spektra: nivoa sveukupnog organizma, nivoa ega i nivoa persone. A onda, pošto steknemo osnovno razumevanje, počecemo silazak niz spektar svesti; preduzećemo jedno iskustveno istraživanje raznih nivoa i glavnih "terapija" koji se koriste za stapanje u dodir sa njima; a završićemo tamo gde smo i započeli, sa nivoom jedinstvene svesti. To je jedino prikladno jer, kao što ćemo videti, to je jedini nivo koji, po svemu sudeći, nikada nismo ni napuštali.

2

Jedna polovina

DA LI STE SE IKAD ZAPITALI zašto se život javlja u suprotnostima? Zašto sve ono što za vas vredi ima svoju suprotnost? Zašto stalno odlučujemo između suprotnosti? Zašto su sve želje zasnovane na suprotnostima?

Zapazite da su sve prostorne dimenzije suprotne: gore je suprotno onome dole, unutrašnje je suprotno spoljašnjem, visoko je nasuprot niskom, dugačko je suprotno kratkom, sever je naspram juga, veliko je naspram malog, vrh je nasuprot dna, levo je suprotno desnom. I zapazite da su sve stvari koje smatramo ozbiljnim i važnim jedan pol para suprotnosti: dobro je nasuprot zlu, život je nasuprot smrti, zadovoljstvo je suprotno bolu, Bog je nasuprot Satani, sloboda je suprotna ropstvu.

Na isti način su naše društvene i estetske vrednosti uvek izražene u terminima suprotnosti: uspeh je nasuprot neuspehu, lepo je suprotno ružnom, jako je suprotno slabom, pametno nasuprot glupom. Čak i naše najveće apstrakcije počivaju na oprečnostima. Logika se, na primer, bavi ispravnim nasuprot pogrešnom, epistemologija, realnošću nasuprot pojavnosti; ontologija, bićem nasuprot ne-biću. Izgleda kao da je naš svet jedna ogromna skupina suprotnosti.

Ova činjenica toliko je prisutna da skoro nije vredna pomena, ali što više čovek o njoj razmišlja, sve upadljivija mu je njena čudnovatost. Jer, izgleda da priroda ne zna ništa o ovom svetu suprotnosti u kome žive ljudi. U prirodi ne žive istinite i lažne žabe, niti moralno i nemoralno drveće, niti ispravni i pogrešni okeani. U prirodi nema ni traga od etičkih i neetičkih planina. Ne postoje čak ni takve stvari kao što su lepe i ružne vrste - barem ne za Prirodu, jer njoj je zadovoljstvo da stvara sve vrste. Toro je rekao da se priroda nikada ne izvinjava, očigledno zato što Priroda ne poznaje suprotnosti dobra i zla, te tako ne prepoznaje ono što ljudi nazivaju "greškom".

Neosporno je da neke stvari koje nazivamo "suprotnostima" postoje u Prirodi.

Postoje, primerice, velike i male žabe, veliko i malo drveće, zrele i nezrele pomorandže. Međutim, to za njih ne predstavlja problem, to im ne zadaje glavobolju. Moguće je da postoje vešti i trapavi medvedi, ali njih kao da nije briga za to.

Medvedi, naprosto, ne pate od kompleksa inferiornosti.

Slično tome, u svetu prirode postoji život i smrt, ali sve to nema tako zastrašujuće dimenzije kao u svetu ljudi. Veoma stara mačka nije savladana užasom zbog činjenice da joj predstoji smrt. Ona će samo mirno otići do neke šumice, sklupčati se ispod kakvog drveta i uginuti. Smrtno bolestan crvendać, udobno smešten na grani neke vrbe, posmatra zalazak sunca. Sa gašenjem poslednjeg tračka svetlosti, on će poslednji put sklopiti svoje oči i bez velike drame pasti na zemlju. A koliko se samo razlikuje način na koji se ljudi suočavaju sa smrću:

"Ne odlazi laka srca u tu dobru noć

Ne daj se, bori se, protiv gašenja svetlosti."

Iako se bol i zadovoljstvo pojavljuju u svetu prirode, oni nisu razlog za brigu. Kada oseća bolove, pas cvili. A kada je zdrav, on jednostavno ne brine o tome. On ne strahuje od budućih, niti žali zbog minulih bolova. Za njega je to veoma prosta i prirodna stvar.

Neko bi, istini za volju, mogao reći da je sve to zbog toga što je Priroda naprosto glupa. Ali, to je manjkavo objašnjenje. Mi upravo počinjemo da shvatamo kako je Priroda mnogo inteligentnija nego što mislimo. Veliki biohemičar Albert Zent-Giorgi (Albert Szent-Georgyi) daje nam vrlo slikovit primer:

" (Kada sam se priključio Institutu za napredne studije u Prinstonu) učinio sam to u nadi da ću, laktajući se sa tamošnjim velikim atomskim fizičarima i matematičarima, naučiti nešto o živim materijama. Ali čim sam otkrio da u svakom živom sistemu postoji više od dva elektrona, fizičari više nisu imali šta da mi kažu. I pored mnoštva

kompjutera kojima raspolažu oni nisu umeli da mi kažu kakva bi mogla da bude uloga trećeg elektrona. Međutim, najčudnije od svega je to što on tačno zna šta radi. Jedan tako sićušan elektron zna nešto što svi mudri ljudi sa Prinstona ne znaju, a to može biti samo nešto vrlo jednostavno.“

Bojim se da Priroda nije samo inteligentnija nego što mislimo, ona je inteligentnija nego što uopšte možemo da zamislimo. Priroda je, na kraju krajeva, stvorila ljudski mozak, sa kojim se dičimo kao jednim od najinteligentnijih oruđa u kosmosu. A može li totalni idiot napraviti originalno remek-delo?

Prema Knjizi postanja, jedan od prvih Adamovih zadataka bio je da imenuje životinje i biljke koje postoje u prirodi. Jer, priroda nam ne dolazi sa već gotovim imenima i nema tog čoveka kome ne bi godilo da razvrsta i imenuje različite vidove sveta prirode. Drugim rečima, Adam je dobio zadatak da razmrsi složeno klupko prirodnih oblika i da im da ime. "Ove životinje međusobno liče, a ne liče nimalo na onu druge, pa hajde da ovu grupu nazovemo 'lavovi', a onu drugu 'medvedi'. Da vidimo, ova vrsta stvari jestiva je, ali ne i ona tamo. Hajde da ovu vrstu nazovemo grožđe, a onu 'kamenje'."

No, marljivom Adamu pravi zadatak nije bio da izmisli imena životinja i biljaka. Pre će biti da je ključni deo njegovog posla bio sam postupak razvrstavanja. Jer, osim ukoliko od svake vrste nije bila samo po jedna životinja, što je malo verovatno, Adam je morao da grupiše one životinje koje su slične i da nauči da ih mentalno razlikuje od onih koje im nisu slične. On je morao da nauči da povuče mentalnu liniju razgraničenja između različitih grupa životinja, zato što je jedino nakon toga mogao u potpunosti da raspozna, te tako imenuje različite životinje. Drugim rečima, veliki posao koji je Adam započeo bilo je stvaranje mentalnih ili simboličnih linija razdvajanja. Adam je prvi čovek koji je opisao prirodu, razdelio je na mentalnom planu, razvrstao, oslikao. Adam je bio prvi veliki kartograf. Adam je povukao granice.

Ovo crtanje karte prirode bilo je tako uspešno da, do današnjeg dana, mi naše živote najviše trošimo na crtanje granica. Svaka odluka koju donosimo, svako naše delo, svaka reč, zasnovani su na svesnom ili nesvesnom tvorenju granica. Pritom ne mislim samo na granice sopstvenog identiteta - koje su zacementirane najvažnije - već na sve granice u najširem smislu reči. Doneti odluku znači povući graničnu liniju između onoga što prihvatamo i onoga što odbacujemo. Želeti nešto znači povući graničnu liniju između prijatnih i neprijatnih stvari i potom težiti ka onim prijatnim. Držati se neke ideje znači povući graničnu liniju između koncepta za koji osećamo da je istinit i onog za koji osećamo da je lažan. Obrazovanje podrazumeva učenje gde i kako se povlače granice, a zatim rad sa onim što je ograničeno. Održavanje sistema pravosuđa znači povući granicu između onih koji se uklapaju u društvena pravila i onih koji se u njim ne uklapaju. Vođenje rata podrazumeva povlačenje linije razdvajanja između onih koji su za nas i onih koji su protiv nas. Studirati etiku znači

naučiti kako se povlači granična linija koja odvaja dobro od zla. Praktikovati zapadnjačku medicinu znači jasno povući granicu između bolesti i zdravlja. Sasvim očigledno, od manjih nezgoda do najvećih kriza, od malih do najvećih odluka, od blage naklonosti do uzavrelih strasti, naš život se sastoji od povlačenja linija razdvajanja.

Čudna stvar je što granica, ma koliko složena i neobična, zapravo nije ništa drugo do razgraničenje nečeg unutrašnjeg i nečeg spoljašnjeg. Na primer, možemo nacrtati vrlo jednostavan oblik granične linije u vidu kruga, pri čemu uočavamo da ona pokazuje šta je unutra nasuprot spolja:

Primitite da suprotnosti unutra i spolja nisu same po sebi postojale sve dok mi nismo nacrtali granicu kruga. Drugim rečima, linija razdvajanja je ta koja stvara par suprotnosti. Ukratko, crtati granice znači proizvoditi suprotnosti. Sada počinjemo da uviđamo da je razlog što živimo u svetu suprotnosti upravo taj što život, kakvog ga znamo, predstavlja proces povlačenja granica.

A taj svet suprotnosti je svet sukobljavanja, kao što će i Adam ubrzo otkriti. Mora da je on bio opčinjen snagom koju donosi povlačenje granica i nadevanje imena.

Zamislite: jedan jednostavan zvuk kao što je "nebo" može da predstavi svu ogromnost i bezmernost plavih nebesa, koja su, uz pomoć linija razdvajanja, prepoznata kao različita od zemlje, vode, i vatre. Tako, umesto da se bavi i manipuliše stvarnim predmetima, Adam je mogao da se u svojoj glavi koristi magičnim imenima koja označavaju same predmete. Na primer, da je pre nego što je izumeo granice i imena Adam pozeleo da kaže Evi da je glupa poput magarca, on bi morao da je zgrabi za ruku i vodi okolo dok ne pronađe nekog magarca, a zatim da pokaže na njega, pa na Evu, i onda da skakuće tamo-amo i njače, čineći glup izraz lica. Ali sada je, zahvaljujući magiji reči, Adam mogao da je pogleda i kaže:

"Zaboga, draga, ti si glupa poput magareta." Eva, koja je, uzgred, bila mnogo mudrija od Adama, obično je držala jezik za zubima. To jest, ona je izbegavala da se služi magijom reči, jer je u svom srcu osećala kako su reči dvosekli mač, a ko se mača lati, od mača će i poginuti.

U međuvremenu, rezultati Adamovih napora behu spektakularni, moćni, magični, pa ne čudi što je on počeo pomalo da se šepuri. Počeo je da širi granice i stiče znanja o mestima koja bolje da je ostavio neoznačena na karti. Ovo šepurenje kulminiralo je kod drveta znanja, koje je zapravo bilo drvo suprotnosti dobra i zla. A kada je Adam uočio razliku između suprotnosti dobra i zla, to jest, kada je povukao sudbonosnu granicu, njegov svet se nepovratno srušio. Kada je Adam zgrešio, čitav svet suprotnosti, koji se sam potrudio da stvori, zauzvrat mu je doneo večno prokletstvo. Bol nasuprot zadovoljstvu, dobro nasuprot zlu, život nasuprot smrti, napor nasuprot igri - gomila nepomirljivih suprotnosti sručila se na čovečanstvo.

Gorka istina koju je Adam naučio jeste da je svaka linija razdvajanja istovremeno i moguća borbena linija, tako da svako povlačenje granice naprosto označava ratnu pretnju, odnosno sukob zaraćenih suprotnosti, ogorčenu borbu života protiv smrti, zadovoljstva protiv bola, dobra protiv zla. Ono što je Adam naučio - a naučio je to prekasno - jeste da pitanje "Gde povući liniju?" zapravo znači, "Gde će se odigrati bitka?"

Prosta je činjenica da živimo u svetu konflikata i suprotnosti jer živimo u svetu granica. Pošto je svaka linija razgraničenja istovremeno i borbena linija, otuda i ljudska neprilika: što su granice čvršće, to su i sukobi žešći. Što više prijanjam za zadovoljstvo, to više ću zazirati od bola. Što više težim dobroti, to više ću biti opsednut zlom. Što više težim uspehu, to više ću strahovati od neuspeha. Što čvršće prijanjam za život, to strašnije izgleda smrt. Što više nešto cenim, to više postajem opsednut njegovim gubitkom. Drugim rečima, većina naših problema jesu problemi granica i suprotnosti koje su one stvorile.

Obično nastojimo da rešimo ova pitanja tako što se trudimo da izbrišemo jednu od suprotnosti. Bavimo se pitanjem dobra i zla pokušavajući da iskorenimo zlo. Bavimo se pitanjem života i smrti tako što pokušavamo da gurnemo smrt pod tepih simbolične besmrtnosti. U filozofiji baratamo pojmovnim suprotnostima izostavljajući jedan od polova ili pokušavajući da ga svedemo na drugi. Materijalisti pokušavaju da svedu um na materiju, dok idealisti pokušavaju da svedu materiju na um. Monisti pokušavaju da svedu mnoštvo na jedinstvo, a pluralisti pokušavaju da objasne jedinstvo kao mnoštvo.

Sušтина je u tome što mi uvek naginjemo ka tome da granicu smatramo *stvarnom*, a onda manipuliramo suprotnostima koje su te granice stvorile. Čini se da nikada ne dovodimo u pitanje postojanje same granice. Zato što verujemo da je granica stvarna, mi čvrsto verujemo da su suprotnosti nešto nepomirljivo, otuđeno, zauvek razdvojeno. "Istok je Istok, a Zapad je Zapad, i to dvoje se nikada neće sresti." Bog i Satana, život i smrt, dobro i zlo, ljubav i mržnja, ja i drugi - razlikuju se, kaže se, kao dan i noć.

Tako mi pretpostavljamo da bi život bio savršeno prijatan samo kad bismo mogli da izbrišemo negativne i neželjene polove parova suprotnosti. Kad bismo mogli da izbrišemo bol, zlo, smrt, patnju, bolest, tako da svetom vladaju dobrota, život, radost i zdravlje - to bi, zaista, bio dobar život, i tako većina ljudi zamišlja raj. Umesto da predstavlja stanje u kome su sve suprotnosti transcendirane, raj označava mesto gde se sakupljaju sve pozitivne polovine parova suprotnosti, dok je pakao mesto gde se nagomilavaju negativne polovine: bol, patnja, muka, briga, bolest.

Sklonost ka razdvajanju parova suprotnosti i prijanjanje uz pozitivne polove je jedna od izrazitih crta progresivne zapadne civilizacije - njene religije, nauke, medicine, industrije. Napredak je, na kraju krajeva, kretanje *prema* pozitivnom, i udaljavanje *od* negativnog. Ipak, uprkos očiglednim blagodetima savremene medicine i

poljoprivrede, ne postoji ni trunka dokaza da je, nakon stoleća naglašavanja pozitivnog i nastojanja da se eliminiše negativno, čovečanstvo išta srećnije, zadovoljnije, ili više u miru sa sobom. U stvari, raspoložemo dokazima koji ukazuju upravo na suprotno: današnje doba je "doba nemira", "straha od budućnosti", posvemašnje frustriranosti i otuđenja, dosade usred bogatstva i besmisla usred obilja. Čini se da su "napredak" i nesreća dve strane jednog istog novčića koji se stalno okreće. Jer, sam poriv za *napredovanjem* ukazuje na nezadovoljstvo *trenutnim* stanjem stvari, i što više čovek teži napretku, sve jače ga tišti osećaj nezadovoljstva. Slepо prateći progres, našа civilizacija je frustraciju načinila institucijom. Jer, u nastojanju da naglasimo pozitivno i odstranimo negativno, sasvim smo zaboravili da se pozitivno može definisati samo pomoću negativnih pojmova. Oprečnosti se zaista razlikuju kao noć i dan, ali stvar je u tome da bez noći ne bismo mogli ni da prepoznamo nešto što se zove dan. Uništiti negativno istovremeno znači uništiti svaku mogućnost uživanja u pozitivnom. Prema tome, što više uspevamo u ovoj pustolovini zvanoj progres, to više smo na gubitku, a naš osećaj frustriranosti biva sve jači.

Koren čitavog problema je našа težnja da suprotnosti vidimo kao nepomirljive, kao potpuno razdvojene i međusobno otuđene.

Čak i najjednostavnije suprotnosti, kao, na primer, kupovina i prodaja, za nas su dva različita i odvojena događaja. Istini za volju, kupovina i prodaja jesu na neki način različite stvari, ali su takođe - i u tome je poenta - potpuno *neraskidive*. Svaki put kad nešto kupite, onaj drugi je, u istom trenutku, nešto prodao. Drugim rečima, kupovina i prodaja su naprosto *dva kraja jednog* istog događaja, odnosno jedne poslovne transakcije. I mada su to dva "različita" kraja transakcije, događaj koji oni predstavljaju je jedan te isti.

Isto tako, između svih suprotnosti implicitno stoji znak jednakosti. Koliko god da su upadljive razlike između suprotnosti, one uprkos svemu ostaju potpuno neodvojive i uzajamno zavisne, iz prostog razloga što jedna ne bi mogla postojati bez druge. Ako se stvari posmatraju na ovaj način, postaje očigledno da ne postoji unutra bez spolja, gore bez dole, da nema pobede bez poraza, zadovoljstva bez bola, života bez smrti.

Drevni kineski mudrac Lao Ce kaže:

Između da i ne, kakva je razlika?

Između dobra i zla, kakva je razlika?

Zar i ja moram da se klanjam čemu se svetina klanja?

Imetak i nemaština idu zajedno

Teško i lako se nadopunjuju

Dugačko i kratko čine kontrast

Visoko i nisko jedno na drugom počivaju

Napred i nazad slede jedno drugo.

Čuang Ce razvija tu ideju:

“Prema tome, oni koji kažu da ispravno može postojati bez svoje suprotnosti, pogrešnog; ili dobra vlada bez njene suprotnosti, loše vlade, ne razumeju uzvišene principe univerzuma, niti prirodu svekolikog stvaranja. Neko takođe može reći da Nebo postoji bez Zemlje, ili negativan princip bez pozitivnog, što je očigledno nemoguće. Ipak, i dalje ljudi bez prestanka raspravljaju o tome; mora da su oni ili budale ili prevaranti.“

Teško da je ideja unutrašnjeg jedinstva suprotnosti rezervisana samo za mistike, bilo zapadne bilo istočne. Ako učinimo jedan osvrt na savremenu fiziku, polje u kojem je intelekt Zapada postigao najveći napredak, pronaćićemo još jednu verziju shvatanja realnosti kao jedinstva suprotnosti. Na primer, u teoriji relativiteta poznate suprotnosti, mirovanje i kretanje postale su sasvim nerazdvojne, to jest "svaka sadrži drugu". Predmet koji nekom posmatraču izgleda kao da miruje, drugom posmatraču izgleda kao da je u pokretu. Isto tako, podvojenost između talasa i čestice nestaje, te tako dobijamo "talasne čestice", dok se kontrast između strukture i funkcije gubi. Čak i vekovna teorija o razdvojenosti mase i energije je pala sa Ajnštajnovom formulom $E = mc^2$, a ove prastare "suprotnosti" nisu više samo dva vida jedne realnosti na papiru, pošto je ova formula našla svoju primenu u tragediji Hirošime. Isto tako, sada se uviđa da su suprotnosti kao subjekat i objekat, vreme i prostor uzajamno zavisni tako da obrazuju jedan isprepletani kontinuum, jedan jedinstveni obrazac. Ono što nazivamo "subjekat" i "objekat" su, poput kupovine i prodaje, samo dva različita pristupa jednom jedinstvenom procesu. I pošto isto važi za vreme i prostor, više ne možemo govoriti o tome kako je neki objekat smešten u prostoru ili se dešava u vremenu, već samo o vremensko-prostornom zbivanju. Ukratko, savremeni fizičari tvrde da realnost možemo posmatrati samo kao jedinstvo suprotnosti. Rečima biofizičara Ludviga fon Bertalanfija (Ludwig von Bertalanffy): Ukoliko je ono što je rečeno istinito, realnost je ono što je Nikola iz Kuesa nazivao *coincidentia oppositorum*. Diskurzivno mišljenje uvek predstavlja jedan aspekt konačne realnosti, nazvane Bogom u njegovoj terminologiji; ona nikada ne može iscrpiti svoju beskonačnu raznolikost. Otuda je krajnja realnost jedinstvo suprotnosti. Sa tačke gledišta *coincidentia oppositorum* - "koincidencije suprotnosti" - ono što smo mislili da su potpuno razdvojene i nepomirljive suprotnosti ispostavlja se da su, da citiramo Bertalanfija, "komplementarni aspekti jedne te iste realnosti". Na tim temeljima je Alfred Nort Vajthed (Alfred North Whitehead) jedan od najuticajnijih filozofa ovog veka, razradio svoju filozofiju "organizma" i "vibratnog postojanja", koja uči da su svi "krajnji elementi u osnovi vibratni". To jest, sve stvari i događaji koje obično smatramo nepomirljivim, kao što su uzrok i posledica, prošlost i budućnost, subjekat i objekat, zapravo su poput brega i dolje jednog talasa, jedna te ista vibracija. Jer talas se, iako po sebi jedan događaj, ispoljava samo kroz suprotnosti brega i dolje, najviše i najniže tačke. Upravo iz tog razloga, realnost se ne nalazi samo u bregu ili samo u dolji, već u njihovom jedinstvu

(pokušajte da zamislite talas koji ima samo bregove, ali nema dolje). Očigledno, takve stvari kao što su breg bez dolje, najviša tačka bez najniže tačke, ne mogu postojati. Breg i dolja - kao i sve suprotnosti - jesu neodvojivi vidovi jedne osnovne aktivnosti. Prema tome, kao što iznosi Vajthed, svaki element univerzuma je "vibratorna plima i oseka neke osnovne energije ili aktivnosti".

Ovo unutrašnje jedinstvo suprotnosti nigde nije izneto tako jasno kao u geštalt teoriji opažanja. Prema geštaltu, mi nikada nismo svesni nijednog objekta, događaja ili figure izuzev u relaciji sa njihovom pozadinom koja čini kontrast. Na primer, nešto što nazivamo "svetlost" zapravo je svetla figura koja stoji nasuprot tamnoj pozadini. Kada posmatram nebo u tamnoj noći i ugledam svetlost sjajne zvezde, ono što zapravo vidim - što moje oko u stvari "prima"- nije izdvojena zvezda nego čitavo polje ili geštalt "svetle zvezde i tamne pozadine". Koliko god da je drastičan kontrast između svetle zvezde i njene tamne pozadine, poenta je u tome da bez prvog ne mogu da opazim drugo. "Svetlost" i "tama" su dva suodnosna aspekta jednog čulnog geštalta. Isto tako, ne mogu da opazim kretanje osim u poređenju sa mirovanjem, ni napor bez lakoće, ni složenost bez jednostavnosti, ni privlačenje bez odbijanja. Isto tako, nikada nisam svestan zadovoljstva osim ako ono nije u odnosu sa bolom. U ovom trenutku mogu zaista da se osećam veoma lagodno i zadovoljno, ali to ne bih bio u stanju da *spoznam*, da u pozadini svega toga ne stoje nelagodnost i bol. Upravo zato izgleda kao da se zadovoljstvo i bol smenjuju, jer ih možemo prepoznati samo onda kada su u međusobnom kontrastu i smenjuju se. Prema tome, ma koliko da volim jedno, a prezirem drugo, pokušaj da ih izolujem ne može uroditi plodom. Što bi rekao Vajthed, zadovoljstvo i bol su samo nerazdvojni breg i dolja jednog jedinog talasa svesti, a pokušaj da se istakne pozitivni breg, a odstrani negativna dolja, jalov je i liči na pokušaj da se odstrani sam talas.

Možda sada počinjemo da shvatamo zašto život, kada se vidi kao svet razdvojenih suprotnosti, deluje potpuno beznadežno, i zašto progres u stvari nije rast već zloćudna bolest. U nastojanju da razdvojimo suprotnosti i držimo se samo onih koje smatramo pozitivnim, da imamo zadovoljstvo bez bola, život bez smrti, dobro bez zla, mi se zapravo borimo za fantome, bez imalo osećaja za stvarnost. Mogli bismo se isto tako boriti za svet bregova bez dolja, za svet kupaca bez prodavaca, za levo bez desnog, za unutrašnje bez spoljašnjeg. Prema tome, kao što je istakao Vitgenštajn, pošto naši ciljevi nisu uzvišeni već iluzorni, naši problemi nisu teški već besmisleni.

Da su sve suprotnosti - kao što su masa i energija, subjekat i objekat, život i smrt - toliko tesno spojene da su savršeno neraskidive, u to većina nas još ne želi da poveruje. Ali, to je tako samo zato što linije razgraničenja između suprotnosti prihvatamo kao stvarne. Prisetimo se, upravo granice stvaraju privid o razdvojenim suprotnostima. Prosto rečeno, tvrdnja da je "krajnja stvarnost jedinstvo suprotnosti" znači da *u krajnjoj stvarnosti nema granica*. Ma gde.

Činjenica je da smo toliko očarani granicama, tako omađijani Adamovim grehom, da smo u potpunosti zaboravili na pravu prirodu graničnih linija. Jer granične linije, ma koje vrste, ne postoje u stvarnom svetu, već samo u mašti kartografa. Da se razumemo, u svetu prirode postoji mnoštvo raznovrsnih *linija*, kao što je, recimo, linija obale koja razdvaja kopno od okeana. U prirodi zapravo postoji niz linija i površina - obrisi lišća i koža organizama, linije neba i obrisi drveća, obale jezera, svetle i tamne površine, i druge linije koje izdvajaju objekte iz njihove okoline. Ove površine i linije očigledno su tu, ali one ne označavaju samo *razdvojenost*, kao što se najčešće pretpostavlja. Uzmimo na primer liniju koja razdvaja kopno od vode. Alan Vots (Alan Watts) je često isticao da je ova takozvana "linija razdvajanja" isto tako i mesto gde se kopno i voda *dodiruju*. A to znači da granične linije osim što razdvajaju i razgraničavaju takođe *spajaju* i *sjedinjuju*. Ove linije, drugim rečima, nisu granice! Postoji ogromna razlika između linije i granice, što ćemo uskoro videti.

Poenta je, dakle, u tome da linije, osim što razdvajaju ujedno i spajaju suprotnosti. A upravo to i jeste suština i funkcija svih stvarnih linija i površina u prirodi. Spolja gledano one dele suprotnosti, dok ih istovremeno na unutrašnjem planu sjedinjuju.

Na primer, da nacrtamo liniju koja predstavlja jednu konkavnu figuru:

Zapazite sada da sam istom tom linijom takođe nacrtao i jednu konveksnu figuru. Na to je taoistički mudrac Lao Ce mislio kada je govorio da se sve suprotnosti pojavljuju istovremeno i zajedno. Kao i konkavno i konveksno u datom primeru, sve suprotnosti nastaju istovremeno.

Dalje, pošto postoji samo jedna zajednička linija za obe figure, ne možemo reći da ta linija *odvaja* konkavno od konveksnog. Ova linija ne samo što ne razdvaja konkavno od konveksnog već čini apsolutno nemogućim njihovo odvojeno postojanje. Pošto je u pitanju samo jedna linija, bez obzira što je crtamo kao konkavnu, mi je ujedno crtamo i kao konveksnu, jer je spoljašnja linija konkavnog uvek unutrašnja linija konveksnog. Prema tome, nikada nećete naći konkavno bez konveksnog, jer je njima, kao i svim drugim suprotnostima, suđeno da zauvek ostanu nerazdvojni.

Suština je u tome da nije svim linijama koje nalazimo u prirodi, čak ni onima koje čine nas same, jedina funkcija da razgraničavaju različite suprotnosti, nego i da ih istovremeno povezuju u neraskidivo jedinstvo. Drugim rečima, linija nije granica. Jer ona, bilo da je mentalna, prirodna ili logička, nije tu samo da deli i razdvaja, nego i da spaja i sjedinjuje. Granice su, s druge strane, čiste iluzije - one naizgled razdvajaju ono što se ne može razdvojiti. U tom smislu, stvaran svet sadrži linije, ali ne i stvarne granice.

Stvarna linija postaje iluzorna granica onda kada umislimo da su dve strane koje ona deli razdvojene i nepovezane; to jest, kada prihvatimo da se dve suprotnosti spolja razlikuju i zanemarimo njihovo unutrašnje jedinstvo. Linija postaje granica kada zaboravimo da unutrašnje koegzistira sa spoljašnjim. Linija postaje granica kada umišljamo da ona samo razdvaja, a previdamo da istovremeno spaja. U redu je crtati

linije, pod uslovom da ih ne shvatimo kao granice. U redu je razlikovati zadovoljstvo od bola; ali nije moguće razdvojiti ih.

Mi i dalje stvaramo iluzorne granice na isti način kao što je to prvobitno učinio Adam, jer gresi otaca prenose se na sinove i kćeri. Počinjemo tako što uočavamo linije prirode - linije obala, linije šuma, linije neba, kamene površine, površine kože itd. - ili konstruišemo sopstvene mentalne linije (ideje i koncepte). Ovakvim postupkom mi klasifikujemo prizore našega sveta. Učimo da kod poznatih vrsta prepoznamo razliku između unutrašnjeg i spoljašnjeg: između kamena i onoga što nije kamen, zadovoljstva i onoga što nije zadovoljstvo, visokog i onoga što nije visoko, dobrog i onoga što nije dobro...

I već smo u opasnosti da nam linije postanu granice, jer prepoznajemo eksplicitne razlike, a zaboravljamo na implicitno jedinstvo. A greška se uvećava kako nastavljamo da imenujemo, pripisujući reči i simbole spoljašnjim i unutrašnjim osobinama vrsta. Jer, reči koje koristimo za unutrašnje osobine vrste, kao "svetlo", "gore", "zadovoljstvo", definitivno su odvojive i različite od reči koje koristimo za spoljašnje osobine vrste, kao "tamno", "dole" i "bol".

Tako možemo da manipuliramo simbolima ne obazirući se na suprotnosti. Na primer, ja mogu da sročim sledeću rečenicu, "želim zadovoljstvo", a da u njoj ništa ne upućuje na nužnu suprotnost zadovoljstva, bol. Mogu da razdvojim zadovoljstvo od bola u rečima, u svojim mislima, mada u stvarnom svetu nikada nećemo naći da je jedno odvojeno od drugog. Na ovom stupnju, linija između zadovoljstva i bola postaje granica, a iluzija da su to dvoje odvojeni deluje ubedljivo. Ne opažajući da su suprotnosti samo dva različita naziva za jedan proces, ja umišljam da postoje dva različita procesa koja su međusobno suprotstavljena. Primećujući ovo, L.L. Vajt (L.L. Whyte) kaže: "Tako je, nezreli um, nemoćan da umakne svojoj predrasudi... osuđen da se koprca u pretesnoj odeći svojih dualizama: subjekat/objekat, vreme/prostor, duh/materija, sloboda/ropstvo, slobodna volja/zakon. Na istinu, koja mora biti jedna, natovarena je kontradikcija. Čovek ne može razmišljati o tome gde se nalazi, jer je *iz jednog sveta stvorio dva.*"

Naš problem je, čini se, u tome što smo načinili jednu konvencionalnu mapu teritorije prirode i u njoj ucrtali granice (pri čemu priroda nema granica), a onda u potpunosti pobrkali te dve stvari. Kao što su glavni semantičari na čelu sa Korzibskim (Korzybski) isticali, naše reči, simboli, znaci, misli i ideje su samo mape realnosti, ne i sama realnost, zato što "mapa nije teritorija". Reč "voda" neće ugasiti vašu žeđ. Međutim, mi živimo u svetu mapa i reči kao da je to stvaran svet. Krećući se Adamovim stopama, mi smo sada potpuno izgubljeni u svetu izmaštanih mapa i granica. A ove iluzorne granice, uz suprotnosti koje tvore, postale su poprište naših najljućih bitaka.

Većina naših "životnih problema", tako, počiva na iluziji da se suprotnosti mogu razdvojiti i izolovati. Ali pošto su sve suprotnosti u stvari aspekti jedne osnovne

realnosti, ovo podseća na pokušaj da se potpuno razdvoje dva kraja gumene trake. Sve što možete učiniti jeste da vučete sve jače i jače - dok ne dođe do žestokog pucanja.

Prema tome, sada nije teško shvatiti zašto je, u svim mističnim tradicijama širom sveta, onaj koji prozire iluziju suprotnosti nazvan "oslobođenim". Zbog toga što je "oslobođen od parova suprotnosti", on je u ovom životu slobodan od, u osnovi, besmislenih problema i konflikata umešanih u rat između suprotnosti. U svojoj potrazi za mirom, on više ne upravlja suprotnosti jedne protiv drugih, već ih prevazilazi. Ne dobro nasuprot zlu, nego iznad dobra i zla. Ne život nasuprot smrti, već centar svesti koji nadilazi oba. Suština nije u tome da razdvojimo suprotnosti i učinimo "pozitivan progres", nego da ujedinimo i harmonizujemo kako pozitivne tako i negativne suprotnosti, otkrivajući područje koje prevazilazi i obuhvata sve. To područje je, kao što ćemo uskoro videti, sama jedinstvena svest. U međuvremenu, zapazimo, kao što poručuje indijski sveti spis *Bhagavad Gita*, da izbavljenje nije oslobođenje od zla, nego oslobođenje od parova suprotnosti:

Zadovoljan onim što dolazi prirodno

Prevazišav' parove i slobodan od zavisti,
taj ne prijanja ni za uspeh ni za neuspeh,

Čak i kada deluje, on nije vezan.

Valja ga prepoznati kao zauvek slobodnog

Koji ne mrzi niti žudi;

Jer onaj ko je oslobođen od parova

Lako se izvlači iz sukoba.

Ovo "oslobođenje od parova" je, zapadnjački rečeno, otkriće carstva nebeskog na zemlji, mada su to popularni jevanđelisti zaboravili. Jer raj nije, kao što uči popularna religija, stanje pozitivnosti bez negativnosti, već spoznaja "nesuprotnosti" ili "ne-dvojtva", makar prema jevanđelju svetog Tome:

Oni upitaše: Hoćemo li, ako postanemo kao deca,
ući u Carstvo? A Isus im reče:

Kada učinite da dva postane jedno,
i kada postignete da unutrašnje postane kao spoljašnje,
a spoljašnje kao unutrašnje,
i gore isto kao dole,
i kada učinite da muško i žensko budu jedno,
tada ćete kročiti u Carstvo.

Ova ideja ne-suprotnosti i ne-dvojtva predstavlja suštinu advaita hinduizma (*advaita* znači "nedualan" ili "ne-dva") i mahajana budizma. Ideja je divno izražena u jednom od najvažnijih budističkih tekstova, *Lankavatara sutri*:

Lažna imaginacija uči da su stvari kao na primer svetlost i tama, dugačko i kratko, crno i belo različite, i da ih treba razlučiti; ali nisu međusobno nezavisne; one su

samo različiti aspekti jedne stvari, one su izraz relacije, ne i realnosti. Uslovi postojanja nisu međusobno isključivog karaktera; u suštini stvari nisu dva već jedno. Ovakve navode možemo ređati unedogled, ali svi oni ukazuju na istu stvar; da je krajnja realnost jedinstvo suprotnosti. A pošto su granice koje namećemo realnosti te koje realnost dele na bezbroj parova suprotnosti, tvrdnja svih tradicija da je realnost oslobođena parova suprotnosti podrazumeva da u realnosti nema granica. Realnost nije podvojena i otuda je bez granica.

Rešenje za rat između suprotnosti je predaja svih granica, a ne neprekidno manipulisanje njima. Rat suprotnosti je simptom da je neka granica ozbiljno shvaćena, a da bismo izlečili simptom, moramo da se zaputimo ka korenu stvari: našim iluzornim granicama.

No, pitamo se, ukoliko sve suprotnosti vidimo kao jedno, šta će se desiti sa našom težnjom za napretkom? Pa, uz malo sreće, težnja će splasnuti - a sa njom i ono čudno nezadovoljstvo koje podgreva iluziju da je trava zelenija sa druge strane ograde. Ali budimo načisto sa sledećim: ja ne mislim da ćemo prekinuti napredak u medicini, poljoprivredi i i tehnologiji. Samo ćemo prestati da gajimo iluziju da sreća zavisi od napretka. Jer kada budemo u stanju da prozremo iluziju naših ograničenja, videćemo, ovde i sada, univerzum onako kako ga je Adam video pre Pada: kao organsko jedinstvo, sklad suprotnosti, pesmu pozitivnog i negativnog, ushićenost igrom našeg vibratornog postojanja. Kada spoznamo da su suprotnosti jedno, nesklad postaje sklad, bitka se pretvara u ples, stari neprijatelji postaju ljubavnici. Dolazimo u priliku da postanemo prijatelji sa čitavim univerzumom, a ne samo sa jednom njegovom polovinom.